

วารสารพิภูล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2561 ISSN 0858-527X

การจัดการความรู้สมัยใหม่ที่ส่งผลต่อสมรรถนะหลักของข้าราชการระดับชำนาญการในสังกัดสำนักงานสรรพากรภาค 10
วิทยากร โยชนม์เมืองโพธิ์ และ มงคล เอกพันธ์

พฤติกรรมการณ์ที่เกี่ยวข้องเชิงวิถีสถิติของนักท่องเที่ยวยุวชาวไทย: กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวลาคาแก้ว ในจังหวัดฉะเชิงเทรา
วัฒน์มารวย สมเพชร และ รักษ์พงศ์ วงศาโรจน์

การวิเคราะห์พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกปาล์มในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านร่องป่อ อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดพะเยา
ศุภราชรัตน์ อารยาญ, รุ่งสรรค์ เกตุออก และ สุพรรณิ ทองเพชร

แนวทางการพัฒนาการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อการผลิตอุปกรณ์ปัญญาท้องถิ่น อำเภอโพธาราม จังหวัดกาญจนบุรี
สุวภัทร หนูมุกข์ และ คณะ

แนวทางการพัฒนาการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจและอาสาสมัครตำรวจชุมชนเกาะหวี สถานีตำรวจชุมชนเกาะหวี (อุทยานโคมัง)
จังหวัดกำแพงเพชร

ร้อยตำรวจโทสายชล เกษอินทร์ และ ปาริษฐ์ นลประเสริฐ

การศึกษาทักษะการรู้สารสนเทศของนักศึกษา ระดับปริญญาตรี คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
รับทรัพย์จิรา เหลลาราช

การสร้างเอกลักษณ์ของชาติที่ส่งผ่านวาทกรรมคำขวัญวันเด็กแห่งชาติ
ธงชัย สมบูรณ์

การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรกรรมระดับไร่นาตามวิถีชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
ฉัตรมงคล สิงห์บุญยั้ง, เอนก เหล่าธรรมทัศน์, สมบูรณ์ สุขสำราญ, กิณ ประจัญพุดถ์, พุฒผล นันทพานิช,
จิรดาภา ธีรศิริกุล และ วรวิมลัญ ไรชนพล

มาตรการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา
นาวาเอก สมชาติ โกรธาสสุวรรณ, สมบูรณ์ สุขสำราญ และ วรวิมลัญ ไรชนพล

สังคมผู้สูงอายุกับการจัดการความรู้ที่ใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางวัฒนธรรมและอาชีพพระยะชา
อิสสรพร กล่อมกล้า่ม, ธวัลณี ลาลิน, วิทยา ทิพย์วิเศษ, ซาลิลา ศิริธรรมเกตุ และ ปณิตดา พาณิชยพันธ์

การพัฒนากระบวนการแบบองค์รวม โดยการเทียบเคียงสมรรถนะ
ธงชัย คำบัวง และ อรุษา กอนพ่วง

การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา โดยการเทียบเคียงสมรรถนะ
ปรเมศ สมบูรณ์ และ อรุษา กอนพ่วง

ภูมิปัญญาการเก็บรักษาอาหารสัตว์ "การลอมพ่วง" ไร่ใช้ในฤดูแล้ง กรณีศึกษา: จังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดอุทัยธานี
สมชาย ศรีพูล, สุจิตาภรณ์ ธงดี และ ชานูวิทย์ วัชรพุก

สัมฤทธิผล: โครงการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรชายชุมชนท้องถิ่นด้านประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
รัชฎาวร วิจิตรกุล, อรุญญาวัชรบัลย์ ศรีสุพัฒน์กุล, ศุภฤทธิธ ธาราดีพยนต์รา และ วาสนา อารสาสิกรณ

องค์การประชาสังคมและทุนทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความสำเร็จของประชาธิปไตย
วิทยา คามุณี

อิทธิพลของความรู้สื่อสังคมในวิชาชีพที่คุณภาพการปฏิบัติงานการสอบบัญชีของผู้สอบบัญชีรับอนุญาตในภาคหลักทรัพ์แห่งประเทศไทย
ธัญญ์ นินยาเชิน และ กนกศักดิ์ สุขวัฒนาสินธุ์

เงินเต็มสำหรับตำแหน่งที่มีเหตุพิเศษสำหรับข้าราชการ
ศรันย์ดิษฐ์ เบญจพวง

การศึกษาค่าลักษณะนามที่ใช้กับคนในภาษาจีน
อภิญาญ ออมกจิตร

วารสารพิกุล

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2561 ISSN 0858-527X

เจ้าของ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมและรองรับการตีพิมพ์ เผยแพร่ ผลงานวิชาการ ในรูปแบบบทความวิชาการ บทความวิจัย บทความวิทยานิพนธ์ และบทวิจารณ์หนังสือ ที่เป็นองค์ความรู้ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของคณาจารย์ภายในมหาวิทยาลัยและภายนอกมหาวิทยาลัย นักวิชาการ บุคลากรทางการศึกษา นิสิต และนักศึกษา

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ วงษ์บุญมาก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุชิน รอดกำแหง

อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

คณบดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บรรณาธิการ

ดร.พิชญ์ บุญนิยม

รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.โกวิท ยงงาม

ศาสตราจารย์ ดร.ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยยงค์ พรหมวงศ์

ศาสตราจารย์ ดร.วัลลภ รัฐฉัตรานนท์

รองศาสตราจารย์ ดร.โสรัจ โปธิแก้ว

รองศาสตราจารย์ ดร.กานต์ โกวิทสมบูรณ์

รองศาสตราจารย์ ดร.แมรี สารวิทย์

รองศาสตราจารย์ ดร.จักษ์ พันธุ์เพชร

รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.ทวนทอง เขาวงกิตพิงษ์

รองศาสตราจารย์ ดร.สุนทรี ดวงทิพย์

รองศาสตราจารย์ มัย ตะติยะ

รองศาสตราจารย์ อรุณลักษณ์ รัตนพันธุ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

มหาวิทยาลัยกรุงเทพบุรี

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

มหาวิทยาลัยนเรศวร

มหาวิทยาลัยนเรศวร

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ผู้ทรงคุณวุฒิอ่านบทความประจำฉบับ (Peer reviewers)

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยงค์ พรหมวงศ์	มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.จรัญธร บุญญาอนุภาพ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.เทียมจันทร์ พานิชย์ผลินไชย	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย สมบูรณ์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
รองศาสตราจารย์ ดร.นิเทศ ตินณะกุล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.พัชรินทร์ สิริสุนทร	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.การุณันท์ รัตนแสนวงษ์	มหาวิทยาลัยเกริก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โชติ บดีรัฐ	มหาวิทยาลัยพิบูลสงคราม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา คล้ายเดช	มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศกร เมธีธรรม	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพศาล จีฟู	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศระวี วยาทองคำ	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุจโรจน์ แก้วอุไร	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ	มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.กรกนก สารภิรมย์	มหาวิทยาลัยมหิดล

บทความทุกเรื่องที่ดีพิมพ์ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย ทศนะและ
ข้อคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ไม่ถือเป็นทัศนะและความ
รับผิดชอบของบรรณาธิการ กองบรรณาธิการไม่สงวนสิทธิ์ในการคัดลอกบทความเพื่อการศึกษา
แต่ขอให้มีคำอ้างอิงเจ้าของบทความ และแหล่งที่มา อย่างครบถ้วนสมบูรณ์

พิมพ์ที่: ห้างหุ้นส่วนสามัญ เจ พี บริษัท

เลขที่ 266 ถนนเทศบาล 2 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร 62000 โทร. 081-7856368

องค์กรประชาสังคมและทุนทางสังคมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและความสำเร็จของประชาธิปไตย

วิทยา คามุณี¹

Witthaya Khamuny

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย 1) เพื่อศึกษาบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง 2) เพื่อวิเคราะห์โครงสร้าง กิจกรรมกลุ่ม และทุนทางสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำและความสำเร็จของประชาธิปไตย 3) เพื่อสังเคราะห์องค์ประกอบ มิติและหน้าที่ของทุนทางสังคมในการลดความเหลื่อมล้ำและความสำเร็จของประชาธิปไตยของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในจังหวัดกำแพงเพชรและตาก นักวิจัยใช้วิธีแบบผสมผสานเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพเสริมข้อมูลเชิงปริมาณ

ผลการวิจัยชุมชนบ้านสะแกเครือเป็นชุมชนชนบท เกือบทุกครัวเรือน เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์โดยสมัครใจเพื่อพัฒนาอาชีพและสวัสดิการ ความเหลื่อมล้ำด้านรายของครัวเรือนมีน้อยและครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นหนี้กลุ่มออมทรัพย์ มีที่ดินทำกินส่วนใหญ่เป็นของตนเอง การมีส่วนร่วมทางการเมือง มีตัวแทนขับเคลื่อนนโยบายและโครงการต่าง ๆ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น และประชาธิปไตยประสบความสำเร็จบนพื้นฐานของระดับของทุนทางสังคม ผู้กักตุนและทุนทางสังคมเชื่อมโยงในทางกลับกันผู้กักตุนในการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ

ชุมชนบ้านหนองเหมือดเป็นชุมชนกึ่งเมือง ครัวเรือนส่วนใหญ่เข้าร่วม กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์โดยสมัครใจเพื่อรับสวัสดิการแม้มีปัญหาด้านการ

¹ อาจารย์, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

กระจายรายได้ที่ค่อนข้างสูงแต่ครัวเรือนที่มีรายได้สูงมีน้อย ครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นหนี้ ธกส. มีที่ดินทำกินส่วนใหญ่เป็นของตัวเอง การมีส่วนร่วมทางการเมืองมีตัวแทนขับเคลื่อนนโยบายและโครงการสวัสดิการชุมชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นและประชาธิปไตยประสบความสำเร็จบนพื้นฐานของทุนทางสังคม เชื่อมโยงและเกี่ยวโยง นอกจากนี้ผู้นำมีศักยภาพในการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภาครัฐในการระดมทรัพยากร

คำสำคัญ: องค์กรภาคประชาสังคม ทุนทางสังคม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความสำเร็จของประชาธิปไตย

Abstract

The objectives this research were: 1) to identify the social, economic and political community contexts; 2) to analyze the structures, group activities and social capital that help to reduce inequality and make democracy work, and 3) to synthesize the components, dimensions and functions of social capital that help reduce inequality and make democracy successful for the savings group for production in Kamphaeng Phet and Tak provinces. Researcher used mainly qualitative research methods, but with some quantitative data. The field research was preceded by extensive literature reviews, semi-structured interviews, group interviews, in-depth interviews

The first case study were to the Bansakae Kreua which is a rural community. Almost all households participate in voluntary savings groups for career development and welfare that can reduce inequality (The income inequality of the households is minimal) and most of the debt of members comes from the savings group and most land belongs to members. Most household

members have participated in the political process and help to drive policies and projects for a better life, while making democracy work based on a high level of bonding and bridging social capital within and between communities. In addition, community leaders have limited cooperation with government agencies or linking social capital.

The second case study were the Bannong Merd which is a semi-urban community. The majority of households participate in voluntary savings groups for welfare, even though there are relatively high income distribution problems, but not many houses. Most households are debtors of the Thai Farmers Bank and most land belongs to members. Most household members have participated in the political process and help to drive policies and projects for a better life, while making democracy work based on a high level of bridging and linking social capital. In addition, leaders have the potential for building cooperation between communities and government agencies to mobilize resources for career projects.

Keywords: Civil Society Organizations, Social Capital, Social Inequality, Making Democracy Work

บทนำ

การประชุมสภาเศรษฐกิจโลก 2016 (World Economic Forum: WEF 2016) ที่เมืองดาวอส ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยสภาเศรษฐกิจโลก ซึ่งเป็นมูลนิธิที่ไม่หวังกำไรและเป็นองค์กรอิสระนานาชาติที่ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรภาคประชาสังคม (Civil Society Organizations) เพื่อให้ตระหนักถึงวิกฤตเศรษฐกิจโลกและความเหลื่อมล้ำรวมถึงความจำเป็น

สำหรับการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนบนความพยายามร่วมกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำ โดยเรียนรู้จากการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มองค์กรประชาสังคมในระดับพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำระหว่างคนที่มีมากและคนที่มีน้อย (The Haves and the have nots) และระหว่างผู้หญิงและผู้ชายของขบวนการผู้หญิงเพื่อโลกที่เป็นธรรมและยั่งยืน ในการรับมือกับการคุกคามของการกระจุกตัวของอำนาจและความมั่งคั่ง ซึ่งอยู่ในมือของชนชั้นนำที่รวยที่สุด 1% จำนวน 62 คนที่ครอบครองความมั่งคั่งเท่ากับประชากรครึ่งหนึ่งของโลกและการลดช่องว่างระหว่างคนรวยที่สุดและประชากรส่วนที่เหลือ (The richest and the rest) ซึ่งต่างกว้างขึ้นรวมถึงพื้นที่ทางการเมืองของภาคประชาสังคมที่ถูกจำกัดมาหลายทศวรรษจากประสบการณ์จริงของคนจนที่ถูกกีดกันในพื้นที่มีปัญหาความเหลื่อมล้ำของระบบเศรษฐกิจ (Unjust economic system) และความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ปรากฏให้เห็นในชีวิตประจำวันของคนจนและคนชายขอบสุดทั้งภายในและระหว่างกลุ่มที่ทำกิจกรรมร่วมกันด้วยการแสดงบทบาทท้าทายและเปลี่ยนแปลงอำนาจ โดยการวิเคราะห์เหตุปัจจัยของความเหลื่อมล้ำอย่างเป็นระบบแล้วกำหนดวิสัยทัศน์และการสร้างพลังร่วมกัน (Collective Power) จากคนระดับล่างในระดับรากหญ้าที่มีประสบการณ์ต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำที่ดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน จนบรรลุผลสำเร็จตลอดมีข้อเสนอว่าภาคประชาชนไม่เพียงพึ่งพาระบบตลาดและภาครัฐให้ทำในสิ่งที่ถูกต้องได้แต่สิ่งที่หวังพึ่งพาได้ก็คือการรวมกลุ่มเพื่อรวมพลังกันอย่างเช่นสินเชื่อเพื่อการผลิตของครัวเรือนเกษตรกร (Family Farmers Credit) อีกเป็นบทเรียนของการเรียนรู้ในการต่อสู้กับความยากจนและความเหลื่อมล้ำในระดับพื้นที่ด้วยการจัดสวัสดิการด้านสุขภาพการศึกษาด้วยความอดทน ปรีกษาหารือ และการลองผิดลองถูกเพื่อขับเคลื่อนวิสัยทัศน์สู่ยุทธศาสตร์และการปฏิบัติการ (Ricks, 2016)

แม้ว่าภาคประชาสังคมจะมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของสังคมก็ตาม แต่ Cox (1995) มองว่า เดิมบทบาทของจิตประชาสังคมยังอิงหลักเกณฑ์ทางกฎหมายและมีบางอย่างที่ขาดหายไปทำให้ประชาสังคมถูกตีความอย่างแคบ ๆ ว่าเป็นระบบสังคมที่มีการปกครองที่ดีเท่านั้นแท้ที่จริงแล้วประชาสังคมหรือ

สังคมของพลเมืองหมายถึงพลเมืองที่มีสิทธิและรับผิดชอบต่อการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ไม่ต้องการโดยเชื่อมโยงสังคมกับวิถีทางการเมืองให้เห็นคุณค่าของความแตกต่างและส่งเสริมให้พลเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย เพื่อตัดสินใจและปฏิบัติการร่วมกันในสิ่งที่มีผลกระทบต่อประชาชนและประชาชนในที่นี้จึงมีลักษณะของพฤติกรรมที่มีอารยะ กล่าวคือยอมรับความแตกต่างและมีปฏิสัมพันธ์ที่เอื้อประโยชน์กับพลเมืองอื่น ๆ ด้วยความยินดี นอกเหนือจากนี้ประชาสังคมต้องยอมรับการโต้แย้งถกเถียงเกี่ยวกับสมมติฐานเชิงนโยบายและนโยบายสาธารณะที่สร้างปัญหาทางสังคมแม้ว่ามนุษย์เราจะมีความเป็นปัจเจกบุคคลก็ตามแต่สังคมถูกสร้างขึ้นมาจากความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships) ที่นำพาการประชาสังคมไปสู่การทบทวน ถกเถียง และโต้แย้งนโยบายและแผนงานที่สร้างความรู้สึกของการกีดกันและทำลายความเป็นธรรม ความมั่งคั่ง ความดีงามของสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคม ซึ่งเป็นรูปแบบของทุนที่มีคุณค่าและจำเป็นในการสร้างองค์กรประชาสังคมในการทำกิจกรรมร่วมกัน

CIVICUS (2013) ในรายงานสถานการณ์ของภาคประชาสังคม (State of Civil Society 2013) ได้ใช้คำนิยามเชิงปฏิบัติการของประชาสังคมมานานแล้วว่าหมายถึงพื้นที่นอกครอบครัว รัฐ และตลาด ซึ่งถูกสร้างขึ้นโดยการกระทำของบุคคล กลุ่ม องค์กร และสถาบันเพื่อประโยชน์ร่วมกัน (Shared Interests) โดยอาศัยหลักการสำคัญในการสนับสนุนความหมายกล่าวคือการกระทำหน้าที่ของพลเมืองควรเป็นความสมัครใจมากกว่าการบังคับในขณะเดียวกันการดำเนินงานยังได้รับมอบหมายมาจากประชาชนผู้มีบทบาทสำคัญในองค์กรประชาสังคมบนพื้นฐานของเครือข่ายและสภาพแวดล้อมในบริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งต้องจดจำไว้อยู่ในใจเสมอว่าภาคประชาสังคมมีความหมายมากกว่ารูปแบบของการจัดองค์กรอื่น เนื่องจากองค์กรประชาสังคมมีหลายรูปแบบประกอบด้วย องค์กรนอกภาครัฐ (NGO) กลุ่มชุมชนขององค์กรที่อาศัยความศรัทธา สหภาพแรงงาน กลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (ไม่มีข้อบังคับ คณะกรรมการและอำนาจหน้าที่) และรูปแบบของสมาคมต่าง ๆ นอกเหนือจากนี้นักกิจกรรมอย่างนักกิจกรรมออนไลน์ ศิลปินและนักเขียน ผู้ปกป้องสิทธิมนุษยชน เมื่อ

ปฏิบัติการในพื้นที่สาธารณะต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของภาคประชาสังคมด้วย คำนิยามนี้ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่สำหรับภาคประชาสังคมแล้วร้อนไหลและเปลี่ยนแปลง โดยที่กลุ่มและสมาชิกสามารถเข้าและออกภายในและระหว่างกลุ่มในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ภาคประชาสังคมยังหมายรวมถึงชุมชนออนไลน์ สโมสร กีฬาและสันทนาการที่นำพาประชาชนที่มีผลประโยชน์ร่วมกันมารวมตัวกัน ทำให้ภาคประชาสังคมที่เข้มแข็งเชื่อมั่นว่าสังคมที่เข้มแข็งและประชาชนที่อาศัยอยู่กันสามารถเติมเต็มช่องว่างที่รัฐบาลและองค์กรธุรกิจไม่สามารถทำได้ โดยเฉพาะการสนับสนุนผู้ด้อยโอกาสรวมถึงค้นหาประเด็นที่เป็นฉันทามติและทำงานร่วมกันตลอดจนการยอมรับวิสัยทัศน์ที่หลากหลายซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมีความหลากหลายขององค์กรประชาสังคม กระบวนการ และปัจเจกชนที่สามารถทำงานได้อย่างอิสระ

ทุนทางสังคมคืออะไร (What is social capital?)

“ทุนทางสังคม” กลายเป็นแนวคิดที่ใช้ในแวดวงการเมืองและนักวิชาการ แต่กลับไม่เป็นที่คุ้นเคยกับคนทั่วไปและมักจะทำให้เกิดความสับสนทั้งความหมายและการวัดแม้กระทั่งสำนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกก็ถือว่าทุนทางสังคมไม่เป็นปัจจัยการผลิตในขณะที่ที่ดิน แรงงาน ทุน และผู้ประกอบการเป็นปัจจัยการผลิต สินค้าและบริการแต่ในทางสังคมวิทยาซึ่งศึกษาเกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคม ซึ่งเป็นแนวทางของการศึกษาแนวคิดทุนทางสังคมในระยะแรกจากการพบหลักฐานเชิงประจักษ์ว่า อัตราการฆ่าตัวตายมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลกระทบเชิงโครงสร้างที่มีต่อพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล กล่าวคือพฤติกรรมของบุคคล จะถูกกดดันจากกลุ่มต่าง ๆ ทางสังคมทั้งในด้านความคิดและการกระทำด้วย เหตุนี้สังคมที่มีความผูกพันแบบหลวม ๆ (Loose Social Bonds) ตลอดจนการแปลกแยกตัวเองออกจากกลุ่มและสังคมจะมีอัตราการฆ่าตัวตายสูง (Harper, 2005) ในทางตรงกันข้ามแรงยึดเหนี่ยวและความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social Cohesion and Integration) ซึ่งเป็นความคิดพื้นฐานของทุนทางสังคม

ที่เกิดจากการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มจนสามารถป้องกันไม่ทำให้สมาชิกคิดและลงมือฆ่าตัวตาย

ในงานวิจัยเรื่อง Making Democracy Work (Putnam, 1993) พบว่ารัฐบาลของภูมิภาคตอนเหนือของประเทศอิตาลีประสบความสำเร็จเพราะมีระดับของทุนทางสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจ ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมขององค์กรทางสังคมที่มีต่อคนนอกหรือคนแปลกหน้าสูงกว่าภูมิภาคตอนใต้ที่มีความความสัมพันธ์เชิงอำนาจและได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐบาลกลางทำให้การบริหารจัดการขาดประสิทธิภาพทุนทางสังคมในที่นี่มีคุณลักษณะเฉพาะประกอบด้วยองค์กรทางสังคม (Social Organization) ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐานต่างตอบแทนกัน (Norms of Reciprocity) และเครือข่ายการมีส่วนร่วมของพลเมือง (Networks of Civic Engagement) ที่แสดงหน้าที่หลัก 2 หน้าที่ คือ

1. ทุนทางสังคมที่สร้างความผูกพันภายในกลุ่ม (Bonding Social Capital) เพื่อผลประโยชน์ของสมาชิกภายในกลุ่ม (Inward Looking) โดยจะสนับสนุนครอบครัว กลุ่มเพื่อน และกลุ่มเพื่อนบ้านซึ่งมีอัตลักษณ์ร่วมกันและรู้จักกันกลายเป็นสายสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง (Strong Ties) แต่สายสัมพันธ์ที่เข้มแข็งอันเกิดจากความร่วมมืออาจจะเป็นไปเพื่อกีดกันคนนอกซึ่งเป็นด้านลบของทุนทางสังคม

2. ทุนทางสังคมที่ประสานสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในและภายนอกกลุ่ม (Bridging Social Capital) เพื่อประโยชน์ของสมาชิกภายในและภายนอกกลุ่ม (Outward Looking) ซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่ไม่รู้จักกันมาก่อนและมีสายสัมพันธ์ที่อ่อนแอ (Weak Ties) ให้มาร่วมมือกันเพื่อเพิ่มโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจ

หลังจากนั้น Halpern (2005) ได้พัฒนากรอบความคิดเชิงทฤษฎีของทุนทางสังคมที่น่าสนใจ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งแตกต่างจากแนวคิดทุนทางสังคมของ Bourdieu และ Putnam ที่เน้นประโยชน์จากความสัมพันธ์ที่เป็นรูปธรรมของเครือข่าย (Social Networks) บรรทัดฐานต่างตอบแทนกัน (Norms of Reciprocity) และความไว้วางใจกัน (Mutual Trust)

มาพัฒนากรอบความคิดเชิงนโยบายสาธารณะ ทูทางสังคมของ Halpern มี 3 องค์ประกอบ คือ

1. เครือข่ายทางสังคม (Social Networks) เป็นองค์ประกอบแรกของ ทูทางสังคมที่เกิดจากความสัมพันธ์แบบช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งด้านความรู้สึกนึกคิดและวัตถุ

2. บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) เป็นองค์ประกอบที่สองของ ทูทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ ค่านิยม และความคาดหวัง (Expectancies) ซึ่งส่วนใหญ่ไม่มีการบันทึกเป็นอักษรเพื่อบ่งบอกลักษณะของสมาชิกของชุมชน หรือเครือข่ายจากการแสดงทางพฤติกรรมโดยคำนึงถึงอารมณ์ความรู้สึกของกลุ่มและยอมรับที่จะปฏิบัติตามบรรทัดฐานของชุมชน

3. มาตรการควบคุมหรือบังคับ (Sanctions) เป็นมาตรการบังคับทางสังคมที่สามารถให้คุณและให้โทษหรือมาตรการให้รางวัลและลงโทษ เช่น การได้รับรางวัลจากการทำความดีของสมาชิกเครือข่ายจนได้รับการชมเชย การยอมรับนับถือและความมีชื่อเสียง ส่วนการลงโทษ เช่น การตีดินนินทาและการกีดกันสมาชิกออกจากสังคม (Social Exclusion)

หลังจากที่ Halpern (2005) ได้วิเคราะห์ทูทางสังคมของ Putnam แล้วพบว่าหน้าที่หลักของทูทางสังคมมีสองประการ คือ ประการแรก ทูทางสังคมของความผูกพันของสมาชิกที่รู้จักกันภายในชุมชน (Bonding) ซึ่งเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มที่รู้จักกันแล้ว ประการที่สอง ทูทางสังคมที่เชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิกระหว่างสมาชิกกลุ่มที่ไม่รู้จักกัน (Bridging) หมายถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มที่ไม่รู้จักกันมาก่อน Halpern วิเคราะห์ต่อและค้นพบหน้าที่ของทูทางสังคมเพิ่มเติมจากงานของ Putnam นั่นคือทูทางสังคมที่เกี่ยวข้องความสัมพันธเชิงอำนาจ (Linking Social Capital) ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและสังคมซึ่งมีลักษณะของการรวมพลังรวมถึงการระดมและแบ่งปันทรัพยากรและอำนาจหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าความสัมพันธ์แนวตั้ง (Vertical Linking)

ขณะที่ Cox (1995) มองว่า ทูทางสังคมเป็นขบวนการระหว่างประชาชนที่ก่อตั้งเครือข่าย บรรทัดฐาน ความเชื่อถือทางสังคมที่ช่วยให้มีการ

ประสานงานและความร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ขบวนการเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันในฐานะของโครงสร้างหรือแรงยึดเหนี่ยวทางสังคม (Social Glue) ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาสังคมและทุนทางสังคม โดยเปรียบเทียบว่าเหมือนเหรียญที่มีทั้งด้านดีและเลวกล่าวคือด้านดีเป็นด้านที่ยอมรับการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในชุมชนและขยายความสัมพันธ์สู่ภายนอกชุมชนและเป็นชุมชนแห่งโอกาสที่ครอบคลุมสมาชิกทุกคน (Inclusive Community) รวมถึงเรียนรู้การทำงานและการอยู่ร่วมกันผ่านความสัมพันธ์แบบผูกพัน (Bonding Capital) ด้านลบเป็นด้านสร้างแรงกระตุ้นที่ไม่ไว้วางใจของภัยคุกคามจากคนภายนอกและยอมรับความสัมพันธ์โดยส่วนตัวอย่างเปิดเผยทำให้เกิดการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมและเป็นชุมชนปิด (Closed Community) เกิดการเลือกปฏิบัติ การบิดเบือนข้อเท็จจริง ทำอะไรที่ไม่ตรงไปตรงมาและเป็นชุมชนที่กีดกัน (Exclusive Community) การบิดเบือนและการคอร์รัปชันได้

งานวิจัยของ Briggs (1998) พัฒนาคำนิยามของแนวคิดของทุนทางสังคมในแง่ของเศรษฐกิจซึ่งใกล้เคียงกับแนวคิดของ Putnam ว่าทุนทางสังคมเป็นประโยชน์ต่อเราเนื่องจากทุนทางสังคมเปรียบเทียบเหมือนการวางคานงัด เพื่อยกของที่มีน้ำหนัก (Social Capital as Leverage) หรือเป็นการระดมคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาและทุนทางสังคมเปรียบเทียบเหมือนการช่วยเหลือกันทางสังคมซึ่งเป็นความสามารถของคนในชุมชนในการนำคนนอกมาร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น การนำเอาทรัพยากรจากภายนอก เช่น งบประมาณ แรงงานจากภายนอกชุมชน เช่น ทรัพยากรของภาครัฐและเอกชนมาแก้ไขปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชนหรือกล่าวได้ว่าเมื่อคนในชุมชนสามารถเชื่อมความสัมพันธ์กับคนนอกได้มากขึ้นกิจกรรมและความไว้วางใจระหว่างชุมชนจะทำให้ศักยภาพของสมาชิกกลุ่มมากขึ้น นอกจากนี้ทุนทางสังคมถูกอ้างอิงและนำไปใช้ในสาขาต่าง ๆ ตามความสนใจของนักวิชาการซึ่งมีลักษณะของการแยกส่วน ซึ่งงานศึกษาวิจัยในมิติของการบูรณาการที่แสดงให้เห็นความสำคัญของทุนทางสังคมในลักษณะการมองรอบด้านน่าจะทำให้มีการค้นพบที่น่าสนใจเนื่องจากทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่แสดงให้เห็น

เห็นถึงการเรียนรู้และการทำงานร่วมกัน ทูทางสังคมยิ่งใช้ยิ่งทำให้เราเข้าใจกันและทำงานร่วมกันมากขึ้น กล่าวคือถ้าเราเข้าใจกันเราก็ยิ่งทำกิจกรรมด้วยกัน เรายิ่งทำกิจกรรมด้วยกันเราก็ยิ่งเข้าใจกัน (The more we get together the more we do; The More we do the more we get) (Ricks et al., 1999)

สรุป ทูทางสังคมมีรูปแบบไม่เหมือนกับทุนลักษณะอื่น ๆ กล่าวคือ ทุนทางสังคมเป็นผลพลอยได้ (By-Product) จากความร่วมมือโดยสมัครใจของประชาคมพลเมืองต่อกิจกรรมทางสังคมแบบเครือข่ายบนพื้นฐานของกฎเกณฑ์และมาตรการควบคุมทางสังคมโดยอาศัยบรรทัดฐานของการตอบแทน ผลประโยชน์จนกลายเป็นความไว้วางใจกัน ทูทางสังคมแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ทุนทางสังคมแบบความผูกพัน (Bonding Capital) คือความสัมพันธ์ที่เชื่อมสัมพันธ์ผู้คนโดยอาศัยความรู้สึกของอัตลักษณ์ร่วมกัน (A Sense of Common Identity) ผู้คนในที่นี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเรา เช่น ครอบครัว เพื่อนสนิท เพื่อนบ้าน และคนที่มีความเชื่อและชาติพันธุ์ร่วมกัน ใกล้ชิด และรู้จักกันมีสายสัมพันธ์ที่เข้มแข็งจนอาจเป็นการกีดกันคนนอก ทุนทางสังคมแบบเชื่อมสัมพันธ์ (Bridging Capital) คือ ความสัมพันธ์ที่ยื่นออกไปเชื่อมสัมพันธ์กับกลุ่มที่มีความรู้สึกเชิงอัตลักษณ์ร่วมกัน เช่น เพื่อน เพื่อนร่วมงาน และสมาคมทางไกล ซึ่งมีสายสัมพันธ์อ่อน (Weak Ties) และทุนทางสังคมแบบเกี่ยวโยงสัมพันธ์ (Linking Social Capital) คือความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือบันไดทางสังคม (Social Ladder) ที่เกี่ยวโยงขึ้นและลงไปยังบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นที่มีทรัพยากรและอำนาจซึ่งเป็นการเกี่ยวโยงแนวตั้ง (Vertical Linking) (OECD, 2018; Halpern, 2005; Putnam 1993)

ทฤษฎีความเหลื่อมล้ำ

การอธิบายทฤษฎีขั้นต้นและความเหลื่อมล้ำทางสังคมมีพื้นฐานมาจากคำถามเชิงทฤษฎี ว่าทำไมสังคมมีความเหลื่อมล้ำและความเหลื่อมล้ำหลีกเลี่ยงได้หรือไม่รวมถึงใครได้ประโยชน์จากความเหลื่อมล้ำ โดยมองผ่านความคิดของมาร์กซ์และเวเบอร์ซึ่งมีอิทธิพลและมีความสำคัญของสังคม

ในศตวรรษที่ 19 และ 20 ที่ยังคงเป็นประเด็นถกเถียงและประยุกต์ใช้ โดยนักสังคมศาสตร์ร่วมสมัย (Marger, 2005) ทั้งนี้มาร์กซ์เป็นหนึ่งในผู้ค้นพบสังคมศาสตร์สมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ การวิพากษ์ชนชั้นทางสังคม และความเหลื่อมล้ำทำงานของมาร์กซ์ถูกนำไปตีความและนำไปใช้อย่างแตกต่างหลากหลายขณะที่งานศึกษาเรื่องเจ้าของโรงงานผู้มั่งคั่ง (A Wealthy Factory Owner) ของ Friedrich Engels ซึ่งมีเนื้อหาใกล้เคียงกับความคิดของมาร์กซ์รวมถึงมีขอบเขตการวิเคราะห์สังคมที่เปิดกว้างและช่วยเปิดประตูสู่โลกทัศน์ของความขัดแย้ง นอกจากนี้การอธิบายความขัดแย้งในสังคมได้รวมเข้ากับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเชิงประวัติศาสตร์เพื่อวิพากษ์ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโดยมองบทบาทโครงสร้างของสถาบันทางเศรษฐกิจและพลวัตของสังคมในระบบการผลิตที่เติมเต็มความต้องการและความพึงพอใจทางวัตถุ ระบบความเชื่อในสังคมซึ่งมาร์กซ์เรียกว่าวิถีการผลิตซึ่งเป็นรูปแบบพื้นฐานทางเศรษฐกิจหรือโครงสร้างข้างล่าง (Substructure) ที่เป็นพื้นฐานของโครงสร้างข้างบน (Superstructure) ของความคิดและกิจกรรมที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ เช่น ครอบครัว ศาสนา การศึกษา และรัฐว่ามีบทบาททำให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจของสังคมเกษตรกรรมที่ให้ความสำคัญกับที่ดินซึ่งครอบครัวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพและทำงานบนที่ดินทำกินทั้งนี้พิธีกรรมทางศาสนาจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวผลผลิตขณะที่กฎหมายจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับกรรมสิทธิ์และมรดกของที่ดินตลอดจนระบบการเมืองจะออกแบบวิธีที่จะคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของเจ้าของที่ดินและเครื่องมือ

นอกจากนี้โดยทั่วไปแล้วทุกๆ สังคมจะมีชนชั้น 2 ชั้นขึ้น คือ ชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและชนชั้นแรงงานซึ่งทุกสังคมจะมีขั้นตอนของการพัฒนามนุษย์และระบบการผลิตที่ต่างกันและจะมีสองชนชั้นที่ตรงข้าม คือ เจ้านายและทาสในสังคมทาสหรือเจ้าของที่ดินและทาสติดที่ดินในสังคมศักดินา ส่วนในสังคมทุนนิยมมีชนชั้นนายทุนที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ กล่าวคือชนชั้นนายทุนเป็นชนชั้นที่ครอบงำและรับรางวัลจากผลประโยชน์สูงสุดส่วนชนชั้นแรงงานรับน้อยมากขณะที่ชนชั้นนายทุนรักษาอำนาจและเป็นเจ้าของทรัพย์สินสำคัญ 3 อย่าง คือ ปัจจัยการผลิต การควบคุมรัฐและรัฐบาล รวมถึงควบคุม

ความคิดและค่านิยมโดยชนชั้นแรงงานจะถูกทำให้ยอมรับกฎกติกาที่ถูกสร้างโดยนายทุนและถ้าหากว่านายทุนไม่มีความสามารถในการควบคุมปัจจัยการผลิตนายทุนจะต้องขายแรงงานให้กับกลุ่มนายทุนกลุ่มอื่นและต้องยอมการจ่ายอัตราค่าจ้างที่นายทุนจ่าย แรงงานจึงไม่ได้รับมูลค่าทั้งหมดที่แรงงานลงแรงผลิต แต่จะได้รับค่าจ้างเท่าที่นายทุนจ่ายให้เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตเพื่อที่จะกลับมาทำงานในวันต่อไปส่วนที่เหลือจะตกเป็นของนายทุนในฐานะผลประโยชน์ แม้ภายใต้เงื่อนไขนี้มีความเป็นไปได้ว่าแรงงานสามารถออมเงินอย่างพอเพียงในการเป็นเจ้าของสินทรัพย์ของการผลิตและกลายเป็้นนายทุน ยิ่งกว่านั้นถ้าสามารถเปลี่ยนโครงสร้างทางชนชั้นโดยขบวนการปฏิวัติแรงงานก็สามารถเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต

อย่างไรก็ตามแม้ว่านายทุนไม่มีตำแหน่งทางการเมืองแต่นายทุนมีตัวแทนที่รักษาผลประโยชน์ให้นายทุนด้วยเหตุนี้สถาบันทางการเมืองและการปฏิบัติการของผู้นำทางการเมืองจึงเป็นผลมาจากชนชั้นทางสังคมที่ทำหน้าที่คุ้มครองทรัพย์สินและอภิสิทธิ์ของนายทุนแทนที่จะทำหน้าที่คุ้มครองผลประโยชน์ของสังคมคำถามว่าใครเป็นเจ้าของและควบคุมปัจจัยการผลิตคำตอบก็คือคนที่ครอบงำรัฐคนนั้นคือคนปกครองรัฐ ยิ่งไปกว่าการควบคุมความคิดและค่านิยมโดยชนชั้นนายทุนก็สำคัญพอ ๆ กับการควบคุมปัจจัยการผลิตและรัฐเพื่อรับประกันว่าผู้คนปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมของสังคมนิยมเพราะความคิดของชนชั้นของนายทุนจะเป็นความคิดของชนชั้นปกครอง กล่าวคือ สถาบันทางการศึกษา ศาสนา และรัฐจะทำหน้าที่ในการหล่อหลอมค่านิยมหลักที่สะท้อนผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองด้วยการควบคุมปัจจัยการผลิตเพื่อกลบเกลื่อนสำนึกและผลประโยชน์ทางชนชั้นและยอมรับความคิดทางชนชั้นว่าเป็นระบบสังคมการเมืองที่ยุติธรรม เป็นธรรมและเป็นประโยชน์สำหรับทุกชนชั้นไม่ใช่ชนชั้นนายทุนเท่านั้น Engels เรียกสำนึกลักษณะนี้ว่าสำนึกที่ผิดพลาดขณะที่ มาร์กซ์ มองเชื่อมโยงกับเศรษฐศาสตร์และการเมืองหรือเศรษฐศาสตร์การเมือง รูปแบบของความเหลื่อมล้ำ (Model of Inequality) ความขัดแย้งทางชนชั้น และการต่อสู้ของอำนาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนำไปสู่สังคมที่ไร้ชนชั้น ส่วนเวเบอร์อธิบายความ

เหลื่อมล้ำทางสังคมมีสาเหตุจากอำนาจโดยชนชั้นน่าจะควบคุมความมั่งคั่งของสังคมทำให้คนที่มีอำนาจมากที่สุดรับส่วนแบ่งมากที่สุดนำไปสู่คำถามเกี่ยวกับการกระจายมูลส่วนเกิน (Surplus Distribution) และการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม

ในรายงานของโออีซีดีเรื่องการอยู่ร่วมกันและทำไมความเหลื่อมล้ำที่ลดลงมีประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม (In it together: Why less inequality benefits all) ในองค์การเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและความร่วมมือหรือโออีซีดี (Organization for Economic and Co-operation Development) วิเคราะห์ว่า ในสามทศวรรษที่ผ่านมาหลังจากที่เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ช่วงว่างระหว่างคนรวยและคนจนยังคงเพิ่มขึ้นแม้เศรษฐกิจเติบโตก็ยังคงเอื้อประโยชน์ให้กลุ่มคนที่มีรายได้สูงในขณะที่ครัวเรือนยากจนถูกทิ้งไว้ข้างหลังโดยในระยะยาวความรุนแรงของความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้หรือช่องว่างของรายได้ (Income Gaps) เพิ่มขึ้นมิใช่แค่สร้างความกังวลทางสังคมเท่านั้นแต่ยังส่งผลต่อความกังวลทางการเมืองและเศรษฐกิจด้วยเพราะความเหลื่อมล้ำของรายได้มีแนวโน้มกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและกระทบต่อครัวเรือน ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำสุด

ปัจจุบันกลุ่มประเทศโออีซีดีเกิดช่องว่างระหว่างความรวยและคนจนสูงสุดใน 30 ปีที่ผ่านมา กล่าวคือกลุ่มประชากรที่มีรายได้สูงสุดร้อยละ 10 มีรายได้เป็น 9.6 เท่าของกลุ่มประชากรที่มีรายได้ต่ำสุดร้อยละ 10 ในปี 1980 อดุรงค์และกระทบต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจรวมถึงคุณภาพความเป็นปึกแผ่นทางสังคมในระยะยาวซึ่งอาจกลายเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผ่านผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำ การเติบโต และทุนมนุษย์ (Human Capital) หรือผลลัพธ์ทางการศึกษาของบุคคลผู้ต่อดิ้นรนเพื่อการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพและไม่ทำให้คนเหล่านี้สูญเสียศักยภาพและการเลื่อนชั้นทางสังคม แต่การเพิ่มขึ้นของอาชีพที่ไร้มาตรฐานถึงแม้จะสร้างงานแต่ก็เพิ่มความเหลื่อมล้ำด้วยอีกทั้งการกระจุกตัวของความมั่งคั่งที่สูงขึ้นจะกลายเป็นข้อจำกัดของโอกาสการลงทุน ทั้งนี้การกระจุกตัวของความมั่งคั่งโดยเฉลี่ยมีสัดส่วนมากกว่ารายได้ซึ่งเป็นที่ข้อจำกัดของโอกาสในการลงทุนเนื่องจากการครัวเรือนร้อยละ 10 ครอบครอง

ความมั่งคั่งครั้งหนึ่งของความมั่งคั่งทั้งหมดขณะที่ครัวเรือนร้อยละ 50 ถัดไปครอบครองความมั่งคั่งร้อยละ 47 หรือเกือบครึ่ง ส่วนครัวเรือนร้อยละ 40 นอกจากครอบครองความมั่งคั่งเพียงร้อยละ 3 แล้วยังมีภาระหนี้สูงขึ้นและครอบครองทรัพย์สินน้อยลงจนมีผลต่อการลงทุนในทุนมนุษย์ ด้วยเหตุนี้การกระจุกตัวของความมั่งคั่งจึงเป็นเหตุให้การพัฒนาศักยภาพอ่อนแอและผู้นำคนนโยบายจำเป็นต้องมีเครื่องมือเพื่อรับมือกับปัญหาความเหลื่อมที่สูงขึ้นรวมถึงสนับสนุนโอกาสของประชาชนโดยรวมเพื่อลดความแตกต่างระหว่างคนรวยและคนจนซึ่งจำเป็นต้องออกแบบนโยบายเชิงโครงสร้าง (Structural Policies) เพื่อการกระจายที่ดีกว่าและเกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนดังต่อไปนี้

1. นโยบายการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในวิถีเศรษฐกิจ (Women's Participation in Economic Life) รัฐบาลจำเป็นต้องมีนโยบายลดการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมระหว่างหญิงและชายในตลาดแรงงานรวมถึงลดอุปสรรคของความก้าวหน้าในการจ้างแรงงานและอาชีพของผู้หญิง

2. นโยบายการสนับสนุนการจ้างงานและลักษณะงานที่มีคุณภาพดี (Employment Promotion and Good-Quality Jobs) ซึ่งจำเป็นต้องมีนโยบายที่เน้นบูรณาการเพื่อการเข้าถึงงานและตลาดแรงงานทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

3. นโยบายการพัฒนาทักษะและการศึกษา (Skills and Education) โดยเฉพาะปีต้น ๆ ของการเรียนรู้และความต้องการของครอบครัวกับเด็กในวัยเรียนเพื่อแก้ปัญหาความแตกต่างด้านภูมิหลังทางสังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้เด็กเยาวชนเพิ่มทักษะที่จำเป็นซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นเข้าสู่ตลาดแรงงานในระบบเศรษฐกิจซึ่งมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วรวมถึงความพยายามที่เพิ่มการมีส่วนร่วมของธุรกิจและสภาพแรงงานอย่างใกล้ชิดซึ่งจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาทักษะระหว่างชีวิตการทำงานอย่างต่อเนื่อง

4. นโยบายภาษีและระบบถ่ายโอนเพื่อการกระจายที่มีประสิทธิภาพ (Tax-And-Transfer System for Efficient Redistribution) คือ การออกแบบการกระจายรายได้ผ่านระบบภาษีและการถ่ายโอนอันเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อความเท่าเทียมและการเติบโตทางเศรษฐกิจ มากขึ้นแต่ในหนึ่งทศวรรษ

ที่ผ่านมาประสิทธิผลของการกระจายรายได้อ่อนแอในหลายประเทศเพราะผลประโยชน์ของวัยแรงงานไม่สอดคล้องกับค่าจ้างแรงงานและระบบภาษีมีความก้าวหน้าน้อย ทั้งนี้ นโยบายต้องรับประกันว่าปัจเจกบุคคลมีความมั่งคั่งและบริษัทข้ามชาติต้องรับภาระในการจ่ายภาษีด้วยรวมถึงการเสียเปรียบของกลุ่มประชากรที่มีรายได้ต่ำอย่างต่อเนื่องจำเป็นต้องมีการออกแบบนโยบายสนับสนุนรายได้ผสมกับการใช้จ่ายทางสังคม (Social Spending) แบบครบวงจรสร้างความเท่าเทียมและการเติบโตด้วย นโยบายสนับสนุนรายได้และกระจายทางสังคม

อย่างไรก็ตาม ในการอภิปรายสาธารณะ (Public Debate) มักถูกอ้างว่าภาษีและการถ่ายโอนเป็นสิ่งขัดขวางการเติบโตแต่โดยเนื้อแท้แล้วการออกแบบและการปฏิรูปภาษีและการถ่ายโอนที่ดีจะสามารถลดความเหลื่อมล้ำได้โดยไม่ทำลายการเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการอาศัยการใช้จ่ายทางสังคม เพื่อถ่ายโอนสู่บริการด้านการศึกษาและสุขภาพเพื่อสนับสนุนกลุ่มเป้าหมายในการดูแลเด็กและการรับประกันการว่างงานจากการลดค่าจ้างให้มีรายได้พอเพียงตามแผนงานรายได้ขั้นต่ำแต่ไม่ควรเป็นการพึ่งพาเกินไปโดยสนับสนุนศักยภาพของครัวเรือนด้วยการลดหย่อนรายได้ที่หายไปเพื่อลดการกระจุกตัวของรายได้ที่สูงขึ้นเนื่องจากว่าการว่างงานและค่าจ้างแรงงานต่ำจะเกิดความเสี่ยงต่อการกระจายรายได้สู่คนข้างล่างร้อยละ 40 ดังนั้น ภาษีทุน (Capital Gains) ที่ได้จากการสืบทอดทรัพย์สินสมควรใช้อัตรามาตรฐานตลอดจนภาษีอสังหาริมทรัพย์ (Estate Taxes) สมควรถูกแทนที่ด้วยภาษีมรดก (Inheritance Tax) นัยหนึ่งแนวคิดภาษีควรวางอยู่บนหลักการที่ว่า “สิ่งที่บุคคลรับจากคนอื่นเท่าไรย่อมดีกว่าบุคคลให้แก่คนอื่นเท่าไร”

อย่างไรก็ตามแม้ค่าสัมประสิทธิ์ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ (Gini Coefficient of Income Inequality) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 0.315 (OECD, 2015) แต่สำหรับประเทศไทยแล้วค่าสัมประสิทธิ์ความเหลื่อมล้ำสูงถึง 0.44 ในปี 2558 สะท้อนความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา สาธารณสุข และหลักประกันทางสังคมมีผลให้ประชากรร้อยละ 40 ที่มีรายได้ต่ำสุดมีรายได้โดยเฉลี่ยต่ำกว่าค่าแรงขั้นต่ำวันละ 300 และส่วนใหญ่ร้อยละ 55.7 เป็นแรงงานนอกระบบที่มีทักษะและการศึกษา

ต่ำกว่าคือ ร้อยละ 77.6 มีการศึกษาระดับประถมหรือต่ำกว่าระดับประถมศึกษา ที่ทำงานชั่วคราวและรายได้ไม่แน่นอน OXFAM เปิดเผยรายงานเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำว่าประเทศไทยติดอันดับ 3 ประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุดในโลก โดยรองจากรัสเซียและอินเดีย (OXFAM, 2561) ทั้งนี้เอนดที่ตีนกว่าร้อยละ 61 อยู่ในมือประชากรที่รวยที่สุดร้อยละ 10 และเป็นเจ้าของทรัพย์สินร้อยละ 79 ของประเทศนี้หนึ่งคนที่รวยที่สุดร้อยละ 1 มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 38.5 เป็นร้อยละ 56 ยิ่งกว่านั้นกลุ่มคนที่จนที่สุดในประเทศร้อยละ 10 แรก มีทรัพย์สินรวมกันเพียงร้อยละ 0.1 ของทั้งหมด ยิ่งกว่านั้นผู้มีรายได้น้อยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยน้อยกว่าผู้มีรายได้สูงถึง 19 เท่า หรือประมาณ ร้อยละ 5 ดังนั้นกลไกที่เปลี่ยนผ่านระหว่างความเหลื่อมล้ำและความยากจนคือการลงทุนในทุนมนุษย์เพื่อพัฒนาทักษะและการศึกษาโดยออกแบบระบบภาษี และการถ่ายโอนให้เกิดการกระจายที่มีประสิทธิภาพเพื่อลดช่องว่างของบุคคลที่มีภูมิหลังทางสังคมเศรษฐกิจแตกต่างกันและผู้เสียเปรียบที่ศูนย์เสียศักยภาพ และขาดโอกาสในการเลื่อนชั้นทางสังคมได้มีโอกาสที่เท่าเทียมกันพร้อมกับการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนหรืออาจสรุปได้ว่าความเหลื่อมล้ำที่ลดลงมีประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

การสะสมทุนทางสังคมของกลุ่มออมทรัพย์และความสำเร็จของประชาธิปไตย

Putnam (1993) วิเคราะห์ความสำเร็จของการพัฒนาสถาบันประชาธิปไตย (Democratic Institutions) ว่ามิใช่มีสาเหตุมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม หากแต่เป็นเพราะคุณภาพของพลเมืองอันเกิดจากการมีส่วนร่วมของพลเมือง และประชาคมบนพื้นฐานของค่านิยม บรรทัดฐาน ธรรมเนียมประเพณีหรือวิถีชีวิตของพลเมืองที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยการปกครองตนเองและเลือกรัฐบาลที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการทำงานของสถาบันทางการเมืองและการปกครองที่ตอบสนองความต้องการของพลเมืองซึ่งนั่นหมายถึงการทำให้ประชาธิปไตยบรรลุผลสำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือโดยสมัครใจในการระดมพลังสร้างสรรค์ร่วมกันทำกิจกรรม (Collective Action) บริหารจัดการทรัพยากร

ส่วนรวมโดยอาศัยบรรทัดฐานหรือกฎกติกาของสังคมที่ให้รางวัลกับพลเมืองที่สามารถปรับตัวเข้ากับกฎกติกา หากผู้ใดละเมิดก็จะถูกลงโทษ นอกจากนี้กฎกติกายังเป็นกลไกที่มีต้นทุนต่ำในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสังคมที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการเอาชนะอุปสรรคของการทำกิจกรรมร่วมกันและความบกพร่องของพวกเขาโดยโอกาส Putnam เห็นว่า ความร่วมมือโดยสมัครใจนั้นอาศัยทุนทางสังคม (Voluntary Cooperation Depends on Social Capital) ในชุมชนภายใต้กลไกของกฎกติกาสังคมซึ่งได้รับผลมาจากการสะสมทุนทางสังคมในรูปแบบของบรรทัดฐาน และเครือข่ายการมีส่วนร่วมของพลเมือง (หมายถึงคุณลักษณะขององค์กรทางสังคม ความไว้วางใจ บรรทัดฐาน และเครือข่าย) สามารถปรับปรุงประสิทธิภาพขององค์กรทางสังคม เช่น สถาบันออมทรัพย์เพื่อการผลิตซึ่งเป็นกลุ่มสินเชื่อหมุนเวียน (Rotating Credit Association) ที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายการทำกิจกรรมของพลเมืองบนบรรทัดฐานและสิ่งสำคัญที่สุดของบรรทัดฐานการตอบแทนประโยชน์ซึ่งกัน (Norms of Reciprocity and Networks of Civic Engagement) ขณะที่เครือข่ายสามารถขยายเครือข่ายของความไว้วางใจทางสังคมระหว่างสมาชิก

ยิ่งไปกว่านั้น Putnam วิเคราะห์อีกว่า ความไว้วางใจทางสังคม (Social Trust) จะทำหน้าที่สนับสนุนความร่วมมือและเมื่อความร่วมมือผสมผสานกับความไว้วางใจก็ยิ่งเกิดการสะสมทุนทางสังคม ทั้งนี้กลุ่มปฐมภูมิซึ่งเน้นความผูกพันแนวนราบ (Horizontal Ties) ภายในเครือข่ายทางสายเลือดและเพื่อนภายในชุมชนที่มีความเข้มแข็งแต่ก็มีความสำคัญน้อยกว่ากลุ่มทุติยภูมิ ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงานและสมาชิกกลุ่มที่ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างชุมชนแต่ยังมีความสัมพันธ์ที่อ่อนแอและขาดแรงเกาะเกี่ยวรวมทั้งการเชื่อมสัมพันธ์ที่อาจแตกแยกซึ่งเป็นสิ่งที่ทำลายในการสร้างความสัมพันธ์ให้เข้มแข็งนี้จึงเป็นเหตุผลว่าทำไมเครือข่ายการมีส่วนร่วมของพลเมืองเป็นส่วนสำคัญในการสะสมทุนทางสังคมเพื่อทำให้ประชาคมมีโครงสร้างในแนวนราบและสนับสนุนความสำเร็จเชิงสถาบันแม้เป็นบรรทัดฐานและวัฒนธรรมที่ไม่ทางการ (Informal Norms and Culture) ทั้งภายในและระหว่างชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์ (Saving group)

สำหรับชาวบ้านที่ยากจนและด้อยโอกาสผู้ซึ่งเข้าไม่ถึงตลาดสินเชื่อทั่วไปแล้วทุนทางสังคมจะช่วยสร้างหลักประกันให้กลุ่มคนเหล่านี้มีโอกาสเข้าแหล่งสินเชื่อโดยเข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์ซึ่งเป็นกลุ่มสินเชื่อหมุนเวียนที่มีผู้นำชุมชนชักชวนชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยอาศัยหลักการบริหารจัดการโดยอาศัยบรรทัดฐานหรือกฎกติกาของชาวบ้านและเครือข่ายทางสังคมให้บริการทั้งสวัสดิการด้านสุขภาพ เช่น เกิด แก่ เจ็บ ตาย และการศึกษา รวมทั้งกิจกรรมสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการแลกเปลี่ยนแรงงานและสินค้าบริโภคตลอดจนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านโดยอาศัยประสบการณ์ของชีวิตจริงในการเลือกผู้นำด้วยกระบวนการประชาธิปไตยซึ่งเกิดขึ้นทั่วโลก Putnam ยืนยันว่าเครือข่ายความสัมพันธ์แนวราบหรืออีกนัยหนึ่งคือคุณภาพของพลเมืองช่วยแก้ไขอุปสรรคจากการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การฉวยโอกาส การโกง การบ่ายเบี่ยง และพฤติกรรมหาประโยชน์ (Opportunism, Cheating, Shirking and Free Rider) บทเรียนจากการศึกษานี้ทำให้เรารู้และเข้าใจว่าบริบททางสังคมวัฒนธรรมและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์เป็นพลังของการปฏิรูปสถาบันที่เป็นยุทธศาสตร์สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลังจากการสถาปนารัฐบาลภูมิภาคในอิตาลีสะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ ค่านิยม การกระจายอำนาจ และยุทธศาสตร์และได้เรียนรู้ทั้งวัฒนธรรมและโครงสร้างองค์กรเกี่ยวกับสถาบันใหม่ของระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีผลให้บางภูมิภาคตอนเหนือประสบความสำเร็จมากกว่าภูมิภาคอื่นเนื่องจากพลเมืองมีวงจรคุณธรรม (Virtuous Cycles) ในการสะสมทุนทางสังคมสร้างความเข้มแข็งของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและความสำเร็จของการปกครองตนเองตามครรลองประชาธิปไตย (Democratic Self-Government) ซึ่งจะเข้มแข็งได้เมื่อสามารถเผชิญหน้ากับบรรทัดฐานและความคาดหวังขององค์กรอาสาสมัครที่เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมอย่างองค์กรประชาสังคมที่เอาการเอางาน (Vigorous Civil Society) แม้กระทั่งปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจนเรื้อรังก็ยังสามารถอธิบายได้ว่า

มีสาเหตุมาจากการขาดความสามารถของชาวชนบทในการร่วมมือกันเป็นประชาสังคมอย่างบทเรียนในภูมิภาคตอนเหนือที่ใช้เวลานับศตวรรษในการเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคม และการปฏิรูปสถาบันที่มีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองโดย Putnam พบว่า การพัฒนาของรัฐบาลในภูมิภาคตอนเหนือของอิตาลีมีประสิทธิภาพ ชุมชนมีความอยู่ดีมีสุข และมีการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจดีเพราะว่ามีระดับของทุนทางสังคมมากกว่ารัฐบาลท้องถิ่นในภูมิภาคตอนใต้ ทั้งนี้แม้ว่าการสร้างทุนทางสังคมไม่ใช่เรื่องง่ายแต่มันเป็นกุญแจในการพัฒนาสถาบันประชาธิปไตย

การอภิปรายผล

กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนบ้านสะแกเครือเป็นสังคมชนบท คริวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันค่อนข้างมากทำให้บทบาทของเงินส่งผลต่อการดำเนินชีวิตเพียงบางส่วน Tonnies (1995) มองว่า ชุมชนชนบทที่มีความสัมพันธ์ที่เห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกจนกลายเป็นค่านิยมซึ่งจะเกิดขึ้นในกลุ่มปฐมนุภูมิภาคความสัมพันธ์ลักษณะนี้ว่า *Gemeinschaft* มีรูปของทุนทางสังคมแบบความผูกพัน (*Bonding capital*) ผู้คนมีความรู้สึกของอัตลักษณ์ร่วมกัน (*a sense of common identity*) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเรา (*we*) เช่น ครอบครัว เพื่อนสนิท เพื่อนบ้าน และคนที่มีวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ร่วมกัน ไกล่ชิดและรู้จักกันมีสายสัมพันธ์ที่เข้มแข็งจนอาจเป็นการกีดกันคนนอกกลุ่ม (Halpern, 2005)

ด้านสภาพเศรษฐกิจของคริวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 96 เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์มีรายได้เฉลี่ยไม่ค่อยแตกต่างกันเนื่องจากส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมทำให้มีระดับของความเหลื่อมล้ำและส่วนใหญ่ถือครองที่ดินทำกินเป็นของตนเองจึงมีความพึงพอใจกับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นสำหรับภาระหนี้สินส่วนใหญ่มาจากการกู้ยืมจากกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านทั้ง ๆ ที่ภาพรวมประเทศไทยมีค่าสัมประสิทธิ์ความเหลื่อมล้ำกลับสูงถึง 0.445 ในปี 2558

(OECD, 2015) จนติดอันดับ 3 ประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำมากที่สุดในโลก (OXFAM, 2561) นอกจากนี้ครัวเรือนยังได้รับสวัสดิการสำหรับครอบครัวที่ยากจน โดยจำกัดสมาชิกเฉพาะคนในชุมชนตลอดกิจกรรมก็มีความชัดเจนในวัตถุประสงค์ และการบริหารจัดการทำให้มีสมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมการออมส่งเสริมรายได้ และพัฒนาอาชีพมากขึ้นจึงมีผลให้เกิดทุนทางสังคมแบบผูกพัน (Bonding Social Capital) ทำให้กิจกรรมกลุ่มมีความเข้มแข็งจนสามารถลดความเหลื่อมล้ำ และความยากจนมิฉะนั้นความเหลื่อมล้ำจะลดระดับทุนและความไว้วางใจทาง สังคมรวมถึงจะยับยั้งการลงทุนด้านการบริการสาธารณะและโครงสร้างพื้นฐาน (Frank J. Elgar and Nicole Aitken, 2010) ถึงแม้ว่ากลุ่มออมทรัพย์จะไม่สามารถประสานงานโครงการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพจากภายนอกเพื่อรับการ สนับสนุนมาจากภาครัฐเนื่องจากทุนทางสังคมแบบเชื่อมโยง (Bridging) และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการระดมทรัพยากรหรือทุนทางสังคมแบบเกี่ยวโยง (Linking) ต่ำ (ดูตาราง 1 และ 2) แต่ทางกลุ่มนั้นสามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ของครัวเรือนโดยเพิ่มขีดความสามารถและโอกาสให้ผู้หญิงที่ยากจนและคนด้อย ได้มีส่วนร่วมในขบวนการสินเชื่อขนาดเล็กเพื่อส่งเสริมกลุ่มวิสาหกิจ การเรียนรู้ การเพิ่มทักษะอาชีพ เพิ่มรายได้ การดูแลสุขภาพจากการได้เข้าร่วมในการบริหาร จัดการเงินออมให้สมาชิกกู้ยืมเงินทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจแล้วนำผลกำไรหรือ ส่วนเกินเป็นรายจ่ายนอกจากการจัดสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และให้ทุน การศึกษาบุตรเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันแล้วยังลดความเหลื่อมล้ำทางเพศเพราะ สมาชิกส่วนใหญ่ร้อยละ 82 เป็นผู้หญิงรวมถึงเป็นการทำบทบาทเสริมภาครัฐ เมื่อรัฐไม่สามารถมอบโอกาสทางการศึกษาที่จำเป็น บริการสุขภาพที่มีคุณภาพ และสวัสดิการที่ดีให้กับประชาชนทั้งผู้หญิงและผู้ชายที่ยากจนที่สุดหากสังคมยังคง มอบโอกาสให้น้อยนิคจนหลายคนรู้สึกแปลกแยกไร้พลังจนทำลายคุณค่า พื้นฐานของความเสมอภาคทางโอกาสก็จะทำให้เศรษฐกิจและสังคมไม่อาจ ทำงานได้ดี ด้วยเหตุนี้เศรษฐกิจที่ทำให้คนรวย รวยขึ้นจะต้องเอื้อประโยชน์ ให้แก่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายด้วยเช่นกัน (สตี้กลิทซ์, 2556)

ความสำเร็จของประชาธิปไตย นอกจากจะรวมกลุ่มเป็นทุนทางสังคม ทำกิจกรรมออมทรัพย์เพื่อการผลิตและจัดสวัสดิการอันเกิดจากแรงเกาะเกี่ยว

ทางสังคม (Social Glue) อันเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการถักทอองค์กรประชาสังคม แล้วยังร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะ (Public Life) หรือรับผิดชอบต่อสังคมเพื่อสร้างและรักษาองค์กรประชาสังคม (Civil Society Organizations) และเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ไม่ต้องการ (Cox, 1995) ยิ่งกว่านั้นยังสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยด้วยการร่วมกันออกเสียงสนับสนุนสมาชิกเป็น ส.อบต. (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล) ในระหว่างดำรงตำแหน่งได้ร่วมเวทีประชาคมระดับชุมชนผลักดันโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนประกอบด้วย โครงการศึกษาดูงาน โครงการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ถนน แหล่งน้ำโครงการอบรมอาชีพ โครงการยุ้งข้าว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก นับเป็นความสำเร็จของกลุ่มในการผลักดันนโยบายและได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังประจวบ สะท้อนว่าการรวมกลุ่มเป็นทุนทางสังคมได้ขับเคลื่อนนโยบายจนเป็นผลสำเร็จ สะท้อนว่าการทำให้นโยบายมีผลในทางปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่มคือความสำเร็จของประชาธิปไตย Putnam (1995) นักรัฐศาสตร์ที่พบว่า ความสำเร็จของประชาธิปไตยนั้นมีพื้นฐานมาจาก “ความรับผิดชอบของพลเมือง” ในการสร้างสรรค์องค์กรประชาสังคมอย่างเอาการเอางานและเข้มแข็ง (ดูตาราง 1 และ 2)

ในขณะที่ชุมชนบ้านหนองเหมือดตั้งอยู่ในพื้นที่สังคมกึ่งเมืองคร้วเรือ่นส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายและรับจ้าง ความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้แม้จะดำรงอยู่แต่ก็ไม่รุนแรงเนื่องจากคร้วเรือ่นที่มีรายได้สูงมีจำนวนน้อยรวมถึงสามารถลดความเหลื่อมทางเพศกล่าวคือคร้วเรือ่นร้อยละ 46 เป็นผู้ขายขณะที่ร้อยละ 54 เป็นผู้หญิงทำให้เกิดสามัคคีและเพิ่มระดับของทุนทางสังคม (I Kawachi, B P Kennedy, K lochner, and Drothro-Stith, 2011) นอกจากนี้อาชีพค้าขายและรับจ้างของคร้วเรือ่นมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นในขณะที่เดียวกันคร้วเรือ่นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมีแนวโน้มจะลดลงซึ่ง Ferdinand Tonnie (1995) มองว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเริ่มจากชุมชนชนบทที่มีความสัมพันธ์ที่เห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกันสู่สังคมเมืองที่มีความสัมพันธ์ของการแบ่งงานกันทำหรือมีอาชีพที่หลากหลายและความสัมพันธ์แบบสัญญาที่เป็น

ทางการระหว่างปัจเจกบุคคลรวมทั้งสนใจเฉพาะเรื่องผลประโยชน์ขณะที่มีการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์นั้นไม่จำกัดสมาชิกเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น แต่ยังสามารถครอบคลุมชุมชนใกล้เคียงแม้กิจกรรมของกลุ่มจะมีความหลากหลาย แต่ว่าระดับของความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัว เพื่อนสนิท และประชาชน ที่มีวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ร่วมกันต่ำเพราะระดับของทุนทางสังคมแบบความผูกพัน (Bonding Capital) มีน้อยในทางกลับกันระดับทุนทางสังคมแบบเชื่อมสัมพันธ์ (Bridging Capital) กลับเพิ่มสูงขึ้น (ตาราง 1 และ 2) โดยสามารถประสานงานโครงการซึ่งได้รับการสนับสนุนมาจากภาครัฐหลายโครงการจากองค์กรภายนอกและสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลที่มีฐานะทางสังคมจนสามารถระดมทรัพยากรจนนำไปสู่กันแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของครัวเรือนนับเป็นความสัมพันธ์ที่ยื่นออกไปเชื่อมสัมพันธ์กับกลุ่มที่มีความรู้สึกเชิงอัตลักษณ์ต่างกัน เช่น กลุ่ม องค์กร และสมาคมต่างไกลทำให้ระดับทุนทางสังคมแบบเกี่ยวโยงสัมพันธ์ (Linking Social Capital) สูงขึ้น (ดูภาพ 1) หรือทำให้ความสัมพันธ์แบบบันไดทางสังคม (Social Ladder) หรือการเกี่ยวโยงแนวตั้ง (Vertical Linking) สูงขึ้น (OECD, 2018; Halpern, 2005; Putnam 1993)

ความสำเร็จของประชาธิปไตย นอกจากจะรวมกลุ่มเป็นทุนทางสังคม ทำกิจกรรมออมทรัพย์เพื่อการผลิตและจัดสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และมอบทุนการศึกษาให้บุตรแล้วสมาชิกกลุ่มยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะอย่างกระตือรือร้นและมีวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยโดยได้ร่วมกันออกเสียงสนับสนุนเลือก ประธานกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็น ส.อบต. (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล) แส่นต่อและได้รับความไว้วางใจจากเสียงส่วนใหญ่ในสภาลงคะแนนให้ประธานสภาถึง 2 สมัยรวมถึงเคยรับตำแหน่งรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแสดต่อในระหว่างดำรงตำแหน่งประธานสภาได้ร่วมเวทีประชาคมระดับชุมชนและตำบลเพื่อจัดทำแผนพัฒนาตำบลแสดต่อผลักดันโครงการที่เป็นประโยชน์ประกอบด้วย โครงการสวัสดิการชุมชน โครงการอบรมอาชีพ โครงการลานตากข้าว ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์และโรงเรียนผู้สูงอายุสะท้อนว่าการรวมกลุ่มเป็นทุนทางสังคมและองค์กรประชาสังคมของกลุ่มได้ขับเคลื่อนนโยบายจนเป็น

ผลสำเร็จ ทำให้นโยบายมีผลในทางปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกกลุ่มผู้เลือกตั้ง และรับผิดชอบในการสร้างและรักษาองค์กรประชาสังคม Tocqueville และ Rousseau มองว่าองค์กรทางสังคมเป็นเงื่อนไขความสำเร็จและความมีเสถียรภาพ รัฐบาลประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา (Putnam, 2000) แม้การสร้างทุนทางสังคม ไม่ใช่เรื่องง่ายแต่มันเป็นกุญแจในการทำให้ประชาธิปไตยประสบความสำเร็จ (Building Social Capital Will Not Be Easy, But it is the key to Making Democracy Work) ยิ่งไปกว่านั้นทุนทางสังคมเป็นกระบวนการระหว่างประชาชน ในการสร้างเครือข่าย บรรทัดฐาน ความไว้วางใจและสนับสนุนความร่วมมือ รวมทั้งการประสานงานเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefit) กระบวนการนี้ เป็นที่ยอมรับว่าเป็นโครงสร้างหรือแรงเกาะเกี่ยวทางสังคม (Social Fabric or Glue) ที่เกิดขึ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกันโดยสมัครใจในองค์กรประชาสังคมที่ สมาชิกมีความเสมอภาคกันในการเรียนรู้กระบวนการกลุ่มซึ่งเกิดจากการสะสม ความสัมพันธ์แบบไว้วางใจกัน (Trust Relationship) (Putnam, 1993; Cox, 1950)

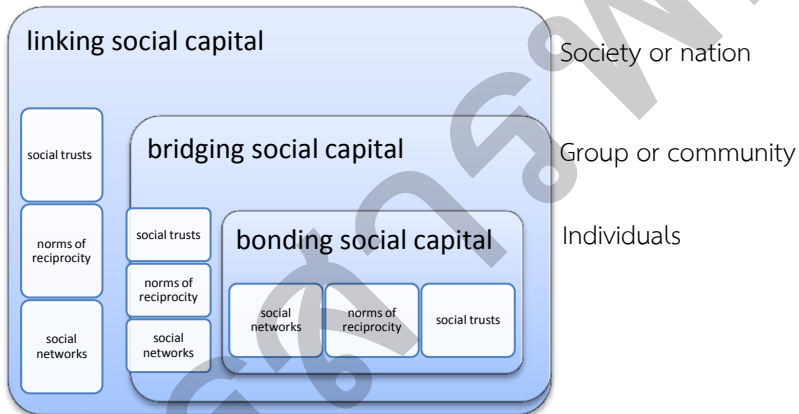
ตาราง 1 การเปรียบเทียบบริบทของชุมชนกลุ่มออมทรัพย์ในสองพื้นที่

มุมมอง	ชุมชนบ้านสะแกเครือ	ชุมชนบ้านหนองเหมือด
บริบททางสังคม	สังคมชนบท (สังคมเกษตรกรรม โดยครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร) ครัวเรือนส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อจัดสวัสดิการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นมาก	สังคมกึ่งเมือง (เริ่มเปลี่ยนแปลงสู่สังคมเมือง อาชีพค้าขายและรับจ้างมีจำนวนเพิ่มขึ้นขณะที่อาชีพเกษตรกรรมลดลง)
	วิถีชีวิตมีการพึ่งพาอาศัยกันค่อนข้างมาก เช่นเดียวกับในอดีต บทบาทของเงินส่งผลกระทบต่อดำเนินชีวิตเพียงบางส่วน	ครัวเรือนส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเพื่อสวัสดิการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น
	วิถีชีวิตมีการพึ่งพาอาศัยกันค่อนข้างมาก เช่นเดียวกับในอดีต บทบาทของเงินส่งผลกระทบต่อดำเนินชีวิตเพียงบางส่วน	วิถีชีวิตและการพึ่งพาอาศัยกันเริ่มลดลง (สภาพความเป็นอยู่ที่ต้องดิ้นรนทำมาหากินและบทบาทของเงินเข้ามามีผลต่อการดำเนินชีวิตค่อนข้างมาก)
บริบททางเศรษฐกิจ	ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้น้อย โดยแต่ละครัวเรือนมีรายได้ใกล้เคียงกัน	ครัวเรือนในชุมชนมีปัญหาด้านการกระจายรายได้แม้มีค่อนข้างสูงแต่กลุ่มผู้มีรายได้สูงเป็นเพียงไม่กี่ครัวเรือน
	หนี้สินของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นหนี้จากแหล่งเงินทุนกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้าน ที่ดินทำกินส่วนใหญ่เป็นของตนเองค่อนข้างสูง	หนี้สินของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นหนี้ ธกส. และกลุ่มออมทรัพย์ ที่ดินทำกินส่วนใหญ่เป็นของตนเอง
บริบททางการเมือง	สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมทางการเมือง มีตัวแทนของสมาชิกกลุ่มเป็น ส.อบต. 2 คน ผลักดันโครงการการศึกษาดูงาน	สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมทางการเมือง มีตัวแทนของสมาชิกกลุ่มเป็น ส.อบต. ได้รับเลือกเป็นประธานสภาอบต. และผลักดันโครงการสวัสดิการชุมชน
	โครงสร้างพื้นฐาน	โครงสร้างพื้นฐาน

ตาราง 2 การสังเคราะห์ตัวแบบหรือประเภทของทุนทางสังคม เพื่อการลดความเหลื่อมล้ำและความความสำเร็จของประชาธิปไตยในจังหวัดกำแพงเพชร และตาก

หัวข้อ	ชุมชนบ้านสะแกเครือ	ชุมชนบ้านหนองเหมือด
ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships)	กิจกรรมของกลุ่ม มีความชัดเจนในวัตถุประสงค์ของกลุ่ม และมีความชัดเจนในการบริหารจัดการ	กิจกรรมของกลุ่มมีความหลากหลาย ตามโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก
ทุนทางสังคมแบบความผูกพัน (Bonding Social Capital)	มีกิจกรรมการออม ส่งเสริมรายได้และพัฒนาอาชีพอย่างยั่งยืนให้กับสมาชิกและเป็นกิจกรรมที่มีความชัดเจนทำให้ทุนทางสังคมภายในและการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนมีความเข้มแข็ง	กิจกรรมพัฒนาส่งเสริมอาชีพขาดความต่อเนื่อง และชัดเจนเนื่องจากมีที่มาของโครงการที่ได้รับการสนับสนุนมาจากหลายแหล่งเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานและการติดตามผล
ทุนทางสังคมแบบเชื่อมสัมพันธ์ (Bridging Social Capital)	ผู้นำกลุ่มมีศักยภาพในการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มออมทรัพย์รวมทั้งมีข้อจำกัดในประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อขอความช่วยเหลือและสนับสนุนกิจกรรมเพื่อพัฒนารายได้สร้างอาชีพเสริมให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม	ผู้นำกลุ่มมีศักยภาพในการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มออมทรัพย์ และมีศักยภาพในการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ มีการพัฒนากิจกรรมต่อยอดจากกลุ่มออมทรัพย์ได้อย่างต่อเนื่อง

หัวข้อ	ชุมชนบ้านสะแกเครือ	ชุมชนบ้านหนองเหมือด
ทุนทางสังคมแบบ เกี่ยวโยงสัมพันธ์ (Liking Social Capital)	ผู้นำกลุ่มมีข้อจำกัดในการใน การสร้างความสัมพันธ์กับ บุคคลที่มีฐานะทางสังคมและ อำนาจแตกต่างกัน (Linking) ทำให้มีข้อจำกัดในการระดม ทรัพยากรจากภายนอกมา แก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ของครัวเรือน	ผู้นำกลุ่มมีความสามารถใน การในการสร้าง ความสัมพันธ์กับบุคคลที่มี ฐานะทางสังคมและอำนาจ แตกต่างกัน (Linking) สามารถระดมทรัพยากร จากภายนอกมาแก้ไขปัญหา ทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

ภาพที่ 1 มิติ องค์ประกอบ ระดับการวิเคราะห์ และหน้าที่ของทุนทางสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษานี้เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและการเจาะจงเฉพาะบางพื้นที่ทำให้มีข้อจำกัดในการแก้ongค์กรประชาสังคม การลดความเหลื่อมล้ำและการกระจายราย และสวัสดิการได้จึงน่าจะมีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณในพื้นที่ที่หลากหลายเพื่อสรุปผลเป็นข้อมูลทั่วไป

2. กลุ่มออมทรัพย์ระดมทุนและบริหารจัดการกิจกรรมสวัสดิการ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมรวมทั้งกิจกรรมสาธารณะเป็นภาระหนักสำหรับกลุ่มและองค์กรชุมชน ดังนั้นน่าจะเป็นความรับผิดชอบของภาครัฐในการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมกลุ่มและองค์กรชุมชน

3. เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมหลักประกันทางสังคม (Social Insurance) เพื่อให้เกิดการคุ้มครองทางสังคมโดยภาครัฐร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งกลุ่มออมทรัพย์ในลักษณะเงินสมทบ (Matching Funds) โดยให้เงินสนับสนุน “การออมสัจจะ” เพื่อเป็นแรงจูงใจให้คนทำงานในภาคไม่เป็นทางการเก็บออมระยะยาวเพื่อเป็นบำนาญในยามสูงอายุเนื่องจากในสภาพปัจจุบันมีความไม่เท่าเทียมกันระหว่างพนักงานของรัฐและแรงงานในระบบประกันสังคม (ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนหนึ่งในสาม) ส่วนผู้ใช้แรงงานในภาคไม่เป็นทางการยังขาดหลักประกันดังกล่าวเงินสมทบที่รัฐให้ผ่านองค์กรชุมชนเรียกว่าเป็น “การออมพันมิตร” และเป็นเครื่องมือในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 2(2), 94.
- Cox, E. (1995). *A truly civil society*. Sydney: ABC Books.
- Elgar, F. J. & Aitken, N. (2010). *Income inequality, trust and homicide in 33 countries*. Retrieved August 1, 2018, from <https://www.researchgate.net>.
- Gittell, R. & Vidal, A. (1998). *Community organizing: Building social capital as a development strategy*. London: Liverpool.
- Halpern, D. (2005). *Social capital*. Cambridge: Polity Press.

- Kawachi, I., Kennedy, B. P., Lochner, K. & Stith, D. (2011). **Social capital, income inequality, and mortality.** Retrieved August 1, 2018, from <https://ajph.aphapublications.org>.
- Jacobs, J. (1961). **The death and life of great American cities.** New York: Random House.
- Marger, M. N. (2005). **Social inequality: Patterns & processes.** New York: McGraw-Hill
- Putnam, R. (1993). **Making democracy work: civic traditions in modern Italy.** Princeton: Princeton University Press.
- community.** New York: Simon and Shuster.
- Ricks, J. (2016). **Bringing International Civil Society Organisations Together To Form an Alliance Against Inequality.** [Retrieved July 20, 2018, from <https://www.civicus.org>.
- Ricks, F. et al. (1999). **All Together Now: Creating a Social Capital Mosaic.** Ottawa: Vanier Institute on the Family.
- Ross, G. & Vidal, A. (1998). **Community Organizing: Building Social Capital as a Development Strategy.** London: Sage Publications.
- Stiglitz, J.E. (2014). **The Price of inequality: How today's divided society endangers our future.** Retrieved August 3, 2018 from <http://www.pas.va>.
- Woolcock, M. (1998). Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework. **Theory and Society, 27(2), 151-208.**

World Bank. (2002). **Social capital and the World Bank.**

Retrieved May 26, 2006, from

<http://www.worldbank.org>.

วารสารพิกุล